

Junis

påverkansplattform

Junis påverkansplattform

Utöver Junis påverkansplattform finns också Junis barnplattform och Junis ledarplattform. Barnplattformen handlar om Junis syn på barns behov och utveckling, samt hur organisationen på bästa sätt kan skapa en meningsfull fritid för barn. Ledarplattformen redogör för Junis syn på ledarskap och hur organisationen kan ta tillvara på engagemang och utvecklingsvilja hos ledare.

Inledning

Junis står upp för barns rättigheter. Utifrån våra grundsatser – demokrati, solidaritet och nykterhet – arbetar vi för att stärka barns rättigheter. Junis vill göra positiv skillnad för barn.

Junis tycker att alla barn har rätt att få växa upp i en trygg och nykter miljö, i ett samhälle där alla barn inkluderas och får växa. Junis arbete utgår från att barns bästa alltid ska komma i första rummet och att barn är individer med egna rättigheter. Vi arbetar utifrån de globala mål som ingår i Agenda 2030 och från barnkonventionen.

I vårt engagemang för barns rättigheter värnar vi särskilt om barn som lever i en otrygg och utsatt hemmiljö. Utsatthet finns i många former. Junis fokuserar framför allt på barn i familjer med risk- och missbruk, men också på de barn som växer upp i en hemmiljö med våld, allvarlig psykisk sjukdom och ekonomisk utsatthet. Vi vet att dessa svårigheter kan förekomma oberoende av varandra, men att det inte heller är ovanligt att flera av dem finns samtidigt och att de förstärker varandra.

Att fara illa i hemmet är en stor riskfaktor för flera former av ohälsa, både under uppväxten och som vuxen. Ofta innebär situationen ett stort lidande för det enskilda barnet. Vi vet exempelvis att barn som lever i en familj med missbruk löper ökad risk att drabbas av ohälsa, ätstörningar, eget missbruk och att gå ut skolan utan fullständiga betyg. Om ett barn är drabbat av flera former av utsatthet ökar risken för ohälsa. Vi vet att vart tredje barn som är multiutsatt har skadat sig själv vid minst fem tillfällen och att nästan vart tredje av dessa barn har försökt att ta sitt liv.

För att göra skillnad för barn som lever i en otrygg och utsatt hemmiljö arbetar Junis på olika sätt för att påverka beslutsfattare. Vi vill bland annat att barns rättigheter ska prioriteras högre i det politiska arbetet, att barnkonventionen ska få större genomslag och att politiska mål kring barns hälsa och trygghet ska nås. I det arbetet är även tjänstepersoner, privatpersoner och andra organisationer viktiga. Vi vill att de tillsammans med oss ska stärka barns rättigheter och säkra bra uppväxtvillkor.

Alkohol orsakar stora samhällskostnader varje år. Det handlar både om direkta och indirekta kostnader. Exempelvis uppstår direkta kostnader inom sjukvården och rättsväsendet. Bara i Sverige är de alkoholrelaterade kostnaderna för brottslighet cirka 9,7 miljarder per år. Den summan motsvarar en fjärdedel av de årliga anslag som går till polis, kriminalvård, åklagare och domstolar tillsammans. Inom sjukvården uppgår alkoholrelaterade vårdkostnader årligen till en summa som är lika stor som lönekostnaden för cirka 14 500 sjuksköterskor. Dessutom tillkommer kostnader för socialtjänstens arbete med beroendevård, stöd till barn i familjer med missbruk och ekonomiskt bistånd. Indirekta kostnader kan bland annat handla om sjukfrånvaro från jobbet till följd av alkoholkonsumtion. Totalt beräknas kostnaderna uppgå till 103 miljarder kronor.¹

I Junis tar vi fasta på att konsumtionen av alkohol och narkotika orsakar stora problem på samhällsnivå, men vi ser även de skadeverkningar som finns på individnivå hos barn som lever i en familj med en vuxen som har ett risk- eller missbruk. Vi vill att beslutsfattare på alla politiska nivåer, tjänstepersoner och privatpersoner tar ansvar för att främja ett samhälle där barns rättigheter tillvaratas, och då behöver vi gemensamt ändra på rådande alkoholnorm. Alkoholen tar plats på barnens bekostnad – det är inte rätt. Därför driver vi på för att fler vuxna ska välja att vara nyktra.

Junis påverkansplattform är indelad i följande kapitel:

- Ett civilsamhälle med kraft att göra skillnad
- Hälsofrämjande och förebyggande arbete
- Tidiga insatser
- Barn i utsatta hemmiljöer

¹ Systembolaget (2021). Alkoholens kostnader. www.omsystembolaget.se/kostnader

Ett civilsamhälle med kraft att göra skillnad

Civilsamhället spelar en nyckelroll i ett välfungerande samhälle. Genom civilsamhällets många föreningar och organisationer har barn och vuxna tillgång till ett rikt utbud av aktiviteter och engagemangsformer som främjar välbefinnande och ger många individer en känsla av meningsfullhet, sammanhang och tillhörighet.

Alla barn har rätt till en meningsfull fritid och för att det ska bli verklighet behöver samhället slå vakt om ett föreningsliv som är tillgängligt för alla, och som erbjuder en mångfald av aktiviteter och arbetsätt. Att ha tillgång till meningsfulla fritidsaktiviteter är viktigt för alla barn, och det är ofta extra viktigt för de barn som har det jobbigt hemma, är nya i det svenska samhället eller som av andra skäl behöver ett sammanhang. Junis bidrar till målet om att alla barn ska ha en meningsfull fritid genom att vara en bred organisation med olika verksamhetsgrenar och många öppna aktiviteter. Vi arbetar också för att barnens röst och inflytande ska vara starkt i föreningslivet. Barn ska själva få vara delaktiga i att utforma sitt deltagande utifrån ålder och mognad.

Förutsättningar för ett starkt föreningsliv

Beslutsfattare på lokal, regional och nationell nivå kan göra stor skillnad för föreningslivet genom att skapa goda förutsättningar för ideellt engagemang. Junis vill se särskilda stöd kring lovaktiviteter. Detta gynnar alla barn, men särskilt de barn som har det jobbigt hemma eftersom deras utsatthet ofta ökar under perioder då skola och andra stödfunktioner håller stängt.

- Kommuner och regioner ska underlätta för föreningar att bedriva sin verksamhet, exempelvis genom att erbjuda ekonomiskt stöd, enkla bidragsregler, utlåning av lokaler med mera.
- Kommuner ska säkerställa att det finns en bredd av attraktiva och kostnadsfria lovaktiviteter för barn och ungdomar, gärna i samarbete med det lokala föreningslivet.
- Kommuner, regioner och staten ska inte kräva att en organisation tar in medlemsavgift för att organisationen ska få ta del av ekonomiskt stöd. Detta krav kan hindra utsatta barn från medlemskap och deltagande i föreningslivet.

Hälsofrämjande och förebyggande arbete

Alla barn har rätt att få växa upp i en trygg och nykter miljö! För att det ska vara möjligt behövs en mängd insatser för att hantera situationer där barn far illa, eller riskerar att göra det. Det behöver också finnas ett hälsofrämjande och förebyggande arbete som främjar trygga uppväxtmiljöer för alla barn. I detta avsnitt lyfter Junis några viktiga komponenter i det arbetet.

En solidarisk alkoholpolitik

I det svenska samhället är normen kring alkoholkonsumtion stark och många vuxna dricker alkohol, även när barn är närvarande. Det tycker vi är olyckligt eftersom många barn känner sig otrygga när vuxna dricker, och det även vid nivåer då vuxna inte tror att det märks. Därför arbetar Junis för att fler vuxna ska välja att vara nyktra, särskilt när barn är närvarande. Barn ska inte behöva trängas med alkoholen, varken hemma eller ute i samhället.

I Sverige har cirka 430 000 barn under sin uppväxt haft minst en förälder med någon form av alkoholproblem. Det är drygt 20 procent av alla barn.² Att ha en förälder som dricker för mycket alkohol är en riskfaktor för ohälsa i barnets liv. Det finns också starka kopplingar mellan missbruk och barns utsatthet för våld i hemmet. Antingen genom att de själv drabbas eller genom att de blir vittne till våld. Missbruk kan dessutom leda till att familjers ekonomiska utsatthet ökar, vilket är en konsekvens som drabbar barn även i de fall där barnet inte är närvarande när föräldern dricker.

Junis står upp för en alkoholpolitik som bygger på solidaritet med de barn, och många vuxna, som drabbas av alkoholens skadeverkningar. Därför driver vi på för en restriktiv alkoholpolitik och för att ändra nuvarande alkoholnorm. Alkoholpolitiken bör ha sin utgångspunkt i totalkonsumtionsmodellen och bygga på åtgärder med bevisad effekt såsom höga skatter, begränsad tillgänglighet och ett förbud mot marknadsföring.³

- Fler beslutsfattare ska arbeta för att minska konsumtionen av alkohol genom att höja skatten samt begränsa tillgänglighet och marknadsföring.
- Förslag som hotar det svenska alkoholmonopolet ska inte genomföras, exempelvis gårdsförsäljning.
- All marknadsföring av alkohol ska förbjudas på platser där barn vistas. Lagen ska vara teknikneutral och gälla även digitala kanaler.
- Alla offentliga lokaler samt idrotts-, fritids- och kulturmiljöer där barn vistas ska hållas fria från försäljning, servering och konsumtion av alkohol.
- Kampanjer och insatser ska bedrivas för att vuxna aldrig ska bjuda minderåriga på alkohol.

² Mats Ramstedt (red.) (2019). *Hur många barn växer upp med föräldrar som har alkoholproblem?* Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

³ WHO (2010). *Global strategy to reduce the harmful use of alcohol.*

- Befintliga åldersgränser för när det är lagligt att servera och sälja alkohol till en annan person ska inte sänkas.

En human narkotikapolitik

Junis vill att det ska vara svårt att börja använda narkotika men lätt att sluta. Vi vill att narkotika fortsatt ska vara en illegal drog och motsätter oss alla förslag om legalisering. Studier från delstater i USA där cannabis har legaliserats och tillgängliggjorts visar att detta har ökat bruket.⁴

Vi vill betona vikten av en narkotikapolitik som är human och solidarisk. Beroende är en sjukdom och det finns ofta ett stort lidande till följd av missbruket, både för den som är sjuk och för anhöriga. För den som har ett beroende, eller är ung, och blir tagen för att ha använt narkotika, tycker vi att samhället i första hand ska erbjuda stöd eller vård – vilket vi kan uppnå utan att legalisera eller avkriminalisera narkotika. För personer med ett beroende ska det finnas en mångfald av behandlingsalternativ och åtgärder inom vården, både medicinska och psykosociala.

Alla som använder narkotika har inte ett beroende. I de fall en person använder narkotika men inte har ett beroende kan andra påföljder än vård och behandling vara lämpliga.

För barn som lever med en förälder med narkotikamissbruk är upplevelsen ofta lik den för barn som lever med en vuxen med alkoholmissbruk. I båda fallen leder missbruket till negativa konsekvenser då förmågan att ge god omsorg blir nedsatt. För barn som har en förälder med narkotikamissbruk kan det tillkomma ytterligare en dimension eftersom narkotikapreparat är illegala. Kriminalitet är en faktor som ökar barnets utsatthet.

- Alla förslag om legalisering ska avvisas för att inte öka tillgängligheten av narkotika.
- Vid ringa narkotikabrott ska lagstiftningen erbjuda alternativa påföljder i form av stöd eller vård för exempelvis unga människor och människor med beroendesjukdom.
- Inom vården behöver det finnas en mångfald av metoder och insatser för att främja tillfrisknande från missbruk och begränsa annan relaterad problematik.

Kunskap är nyckel till förändring

Undersökningar visar att kunskapen hos studenter som studerar till lärare, förskollärare och socionomer är bristfällig kring barn som lever i en utsatt hemmiljö.⁵ De får ingen eller undermålig kunskap om det under sin utbildning. Detta är allvarligt eftersom det riskerar att leda till att barn som far illa inte upptäcks och får stöd. Vi vet också att kunskapen om barn i utsatta hemmiljöer brister inom andra utbildningar och yrkesområden, till exempel inom elevhälsan, vården eller polisen. Det är oerhört viktigt att alla relevanta yrkesgrupper får kunskap om dessa frågor.

⁴ Staffan Hübinette (2021). *Legalisering och kommersialisering av cannabis. Lärdomar från USA, Kanada och Uruguay*. Narkotikapolitiskt center.

⁵ Se undersökningar från Junis och Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning på www.junis.se/material.

- Under sin utbildning ska lärare och andra pedagoger ges kunskap om skydds- och riskfaktorer i barns liv och hur det kan vara att, som barn, leva i en utsatt hemmiljö. De ska ha kunskap om hur man kan upptäcka att ett barn far illa.
- Arbetsgivare inom bland annat skola, socialtjänst, elevhälsa, polis och vården behöver erbjuda kontinuerlig utbildning och fortbildning till sina anställda om barn som växer upp i en utsatt hemmiljö. Det gäller även andra yrkesgrupper som träffar barn ofta eller i utsatt situationer.

Beslutsfattareshetens ansvar

Beslutsfattare på olika politiska nivåer har stor möjlighet att driva på för att det hälsofrämjande och förebyggande arbetet ska ges hög prioritet så att färre barn tvingas växa upp i en otrygg hemmiljö.

- Driva på för att lagstiftning, förordningar, föreskrifter och praxis låter barns behov och trygghet gå före föräldrarätten.
- Avsätta tillräckliga resurser för effektivt förebyggande arbete inom alkohol- och narkotikaområdet – som leder till minskat bruk av olika substanser.

Tidiga insatser

Vid sidan av ett omfattande hälsofrämjande och förebyggande arbete finns även behov av riktade insatser för att fånga upp barn som är på väg att utveckla ohälsa eller redan är påverkade av hemsituationen. Även om viktiga funktioner finns på plats idag, såsom möjligheten till orosanmälan, så finns det stora brister i samhällets förmåga att upptäcka och fånga upp alla barn som lever i en hemmiljö som är riskfylld eller utsatt.

Beslutsfattaress ansvar

Politiker har ett särskilt ansvar att säkerställa att tidiga insatser är prioriterade i offentliga verksamheter och att det finns resurser för att genomföra olika åtgärder.

- Verka för att vuxna inom kommunal eller regional verksamhet är välinformerade om socialtjänstens och vårdens stödmöjligheter. Alla som arbetar inom skolan, socialtjänsten och vården ska ha tillräckligt med kunskap och stöd för att våga göra orosanmälan om de misstänker att ett barn far illa.
- Arbeta för att säkerställa en god samverkan mellan skola och socialtjänst för att sänka trösklarna kring att rådfråga och ta hjälp av socialtjänsten för att fler barn ska nås av tidiga insatser.
- Ansvara för att det finns ett aktivt och strukturerat arbete för att göra socialtjänstens stödmöjligheter kända och tillgängliga för barn, ungdomar och vuxna.

Stärkt elevhälsa

Junis vill att elevhälsan på skolor ska stärkas för att kunna göra mer inom sitt förebyggande uppdrag. Elevhälsans personal ska känna sig trygga med att initiera samtal om missbruk, våld, psykisk sjukdom och ekonomisk utsatthet.

- Elevhälsan ska stärkas och ges större möjlighet att göra mer inom sitt förebyggande uppdrag.
- I de obligatoriska hälsosamtalen med elever ska frågor om hemmiljön ställas.

Hälso- och sjukvård

Personal inom hälso- och sjukvård möter många människor och får ofta en unik inblick i patienternas liv. Därför är det viktigt att vården genomsyras av ett barnrättsperspektiv där barns vilja och behov tillvaratas, både som egen vårdtagare och som anhörig. Det kan till exempel handla om att det ska finnas rutiner för hur man ser och tar hand om barn som följer med en vårdsökande vuxen, hur man ställer frågor till den vuxne för att upptäcka barn i dennes närhet, samt hur man erbjuder anhöriga barn relevant stöd. Inom vården behöver det finnas en förståelse för att exempelvis risk- och missbruk påverkar föräldraförmågan och eventuella barn i hemmet.

- Det ska finnas en uppmärksamhet kring om det finns barn i hemmet när vuxna söker vård och en beredskap att göra en orosanmälan om det framkommer uppgifter som talar för att barn har en otrygg hemmiljö.

- I olika samtal som genomförs inom vården, exempelvis hälsosamtal på mödra- eller barnavårdscentral, ska vårdgivaren fråga om vårdtagarens vanor kopplat till alkohol och narkotika.
- Om alkohol- eller narkotikakonsumtion förekommer under en graviditet ska det tas på stort allvar och lämpliga åtgärder ska vidtas för att undvika fosterskador. Samhället bär ansvar för att sprida information om riskerna med att använda alkohol och narkotika under graviditeten. Ett nationellt kompetenscentrum för FASD (fetalt alkoholspektrumstörningar) bör inrättas.

Beroendevård

Inom socialtjänstens uppdrag ryms många olika delar, däribland beroendevård för vuxna och stöd till barn som lever i en utsatt hemmiljö. Dessa ansvarsområden utgör ofta olika organisatoriska enheter och därför behöver det finnas en intern samverkan för att fler barn som lever i en otrygg och utsatt hemmiljö ska upptäckas.

- När vuxna med missbruk, psykisk sjukdom eller våldsproblematik är i kontakt med socialtjänsten ska det alltid undersökas om det finns barn i familjen. Alla barn ska fångas upp och erbjudas information och stöd.
- Stödet till barn ska ha ett tydligt barnrättsperspektiv där barnets behov och önskan uppmärksammas. Barn ska ges inflytande över vilket stöd som kan vara aktuellt för dem.

Alkohol- och narkotikabruk hos ungdomar

Det är viktigt att barn och ungdomar får en uppväxt fri från alkohol och narkotika. Det gäller inte bara vuxnas konsumtion, utan också att unga ska vara fria från eget bruk. Det är särskilt viktigt eftersom barn och unga är en sårbar grupp som drabbas hårdare av alkoholens och narkotikans skadliga effekter, jämfört med en vuxen.⁶ För de barn och ungdomar som har ett eget bruk, eller som till och med fastnat i ett beroende, är det viktigt att samhället avsätter stora resurser för att hjälpa individerna att tillfriskna.

- Upptäckt av alkohol- och narkotikabruk hos ungdomar, särskilt under 18 år, ska prioriteras och alltid följas av snabb reaktion och insatser. Skolan har en viktig roll i att upptäcka missbruk hos barn och unga.

⁶ Läs mer om ungdomar, alkohol och narkotika på www.iq.se/tonarsparloren.

Barn i utsatta hemmiljöer

Alla barn som växer upp i en utsatt hemmiljö har rätt till stöd och hjälp. Junis vill att alla barn som upplever otrygghet ska känna att det är okej att prata om hur det är hemma.

Anledningarna till att ett barn lever i en utsatt hemmiljö kan vara flera. Junis fokuserar särskilt på barn i familjer med risk- och missbruk, men också på de barn som växer upp i en hemmiljö med våld, psykisk sjukdom och ekonomisk utsatthet. Vi vet att dessa svårigheter kan förekomma oberoende av varandra, men att det inte är ovanligt att flera av dem förekommer samtidigt och förstärker varandra. Exempelvis har barn som lever i en familj med missbruk oftare blivit utsatta för olika former av våld och försummelse än barn som lever i familj där den/de vuxna inte har problem med alkohol eller narkotika. Detsamma gäller för barn som lever med minst en vuxen som har en psykisk sjukdom.⁷

Dessutom har cirka 44 procent av alla barn i Sverige drabbats av någon form av barnmisshandel.⁸ Forskning visar att de barn som riskerar att fara allra mest illa är de som är multiutsatta, det vill säga utsatta för flera olika typer av våld eller våld vid upprepade tillfällen. Totalt räknas nio procent av alla barn i Sverige som multiutsatta.⁷

I Sverige lever också 9,3 procent av barnen i barnfattigdom, vilket innebär att familjens inkomster inte räcker för att betala nödvändiga levnadsomkostnader. Enligt Rädda barnen leder det till att barnen är mindre delaktiga i samhället, tenderar att ha sämre betyg i skolan, oftare lever under osäkra boendeförhållanden och saknar en känsla av att kunna förverkliga sina drömmar. I de fall ett barn lever i ekonomisk utsatthet där det också förekommer våld eller missbruk, är barnens situation särskilt utsatt.⁹

Beslutsfattares ansvar

Flera saker är viktiga för att barn som lever i en utsatt hemmiljö ska få stöd. Politiker kan inte förlita sig på att barns tillgång till stöd fullt ut är tillgodosett idag, utan behöver aktivt och kontinuerligt lyfta frågan i relevanta politiska organ.

- Säkerställa att den kommunala och/eller regionala förvaltningen erbjuder professionellt stöd till barn som lever i en familj med missbruk, våld, psykisk sjukdom eller i ekonomisk utsatthet.

⁷ Carolina Jernbro och Åsa Landberg (2020). *Multiutsatta barn*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

⁸ Barnmisshandel är när en vuxen person utsätter ett barn för fysiskt eller psykiskt våld, sexuella övergrepp eller kränkningar – men också när den vuxna försummar att tillgodose barnets grundläggande behov. Se rapport om Multiutsatta barn från 2020.

⁹ Madeleine Kaharascho Fridh, Maria Soares Lindberg och Tapio Salonen (2018). *Barnfattigdom i Sverige*. Rädda barnen.

- Driva på för en mångfald av stödformer inom den kommunala och regionala verksamheten så att många barn vill ta del av det stöd som finns och hittar en stödform som passar dem. I det arbetet kan ideella och idéburna organisationer vara en viktig resurs som samarbetspartner och utförarorganisation.

En stark socialtjänst

När socialtjänsten får kännedom om ett barn som eventuellt far illa ska en utredning genomföras skyndsamt. Barn i behov av stöd ska erbjudas det utan dröjsmål. Socialtjänsten behöver kunna erbjuda en mångfald av stödformer så att alla barn och deras vårdnadshavare känner att det finns en insats som passar dem. För att stötta barn och familjer som är aktuella för åtgärder behöver det finnas en god samverkan mellan olika enheter inom socialtjänsten, exempelvis mellan beroendevård och enheten för barn och unga. För barn som har föräldrar med psykisk sjukdom behöver det även finnas upparbetade kontakter med sjukvården och psykiatrin.

- Barn som lever i en utsatt hemmiljö ska erbjudas stöd tidigt. Inget barn ska behöva fastna i utdragna byråkratiska processer.
- Det ska finnas en mångfald av stödformer för att fler barn och deras vårdnadshavare ska vilja ta emot hjälp och stöd. Stödet ska följas upp, utvärderas och utvecklas.
- Socialtjänsten ska ge stöd efter individens behov och ha beredskap att kunna rehabilitera både när barnet är utsatt på ett sätt och när det förekommer multiutsatthet.
- Det behöver finnas rutiner för samverkan mellan olika enheter inom socialtjänsten, samt vid behov med sjukvården och psykiatrin.